

UNIWERSYTET RZESZOWSKI

Wydział Prawa i Administracji

mgr Mariusz Kądziołka

Streszczenie rozprawy doktorskiej pt.: „Prawa osób pozbawionych wolności w świetle prawa międzynarodowego praw człowieka oraz orzecznictwa sądów międzynarodowych”

Promotor: prof. dr hab. Elżbieta Dynia

Podstawowym celem niniejszej pracy jest przedstawienie problematyki ochrony praw osób pozbawionych wolności w świetle prawa międzynarodowego praw człowieka oraz orzecznictwa sądów międzynarodowych. Analizie poddano regulacje dotyczące praw osób pozbawionych wolności. Praca uwzględnia zarówno normy prawa twardego (konwencje, pakt i traktaty), jak również akty prawa miękkiego (*soft law*), które współkształtują międzynarodowy system ochrony praw jednostki w warunkach pozbawienia wolności. Oprócz przedstawienia normatywnych podstaw ochrony, opracowanie obejmuje także analizę funkcjonowania mechanizmów międzynarodowych służących egzekwowaniu tych praw w praktyce. Integralną część pracy stanowi również omówienie orzecznictwa międzynarodowych sądów, które odgrywają kluczową rolę w interpretowaniu standardów ochrony osób pozbawionych wolności. Na marginesie powyższych rozważań uwzględniono sytuację osób pozbawionych wolności w czasie konfliktów zbrojnych, w odniesieniu do standardów wynikających z międzynarodowego prawa humanitarnego. W ten sposób praca stanowi próbę kompleksowego przedstawienia problematyki ochrony praw człowieka w kontekście detencji, zarówno w czasie pokoju, jak i w warunkach konfliktów zbrojnych.

Wybór tematu pracy podyktowany był brakiem opracowania, które w sposób kompleksowy obejmowałaby tematykę ochrony praw osób pozbawionych wolności w międzynarodowym prawie praw człowieka. Dotychczasowa literatura koncentrują się przede wszystkim na ochronie praw tych osób w ramach systemu ochrony praw człowieka Rady Europy.

Zasadniczą tezę badawczą jest założenie, że zarówno w regulacjach poszczególnych międzynarodowych systemów ochrony praw człowieka, jak i w orzecznictwie sądów międzynarodowych akcentowana jest szczególna rola praw gwarantowanych osobom pozbawionym wolności, co ukierunkowuje rozwój międzynarodowych standardów prawnych

na rzecz kompleksowej ochrony tej grupy jednostek.

Tak określonej tezie głównej podporządkowanych zostało pięć tez szczegółowych, które odpowiadają poszczególnym rozdziałom pracy. Po pierwsze, Organizacja Narodów Zjednoczonych odegrała fundamentalną rolę w kształtowaniu uniwersalnych standardów ochrony praw jednostki, tworząc podstawowy katalog praw człowieka o charakterze globalnym. Jednocześnie efektywność tego systemu pozostaje ograniczona ze względu na jego polityczny charakter, bowiem opiera się on w dużej mierze na dialogu międzypaństwowym oraz mechanizmach sprawozdawczych, których skuteczność zależy od woli współpracy państw. Jeżeli chodzi o regionalne systemy to najbardziej rozwiniętym jest system Rady Europy, natomiast system amerykański i afrykański mają mniej rozbudowaną strukturę, a w Azji i na Bliskim Wschodzie inicjatywy ochrony praw człowieka pozostają fragmentaryczne.

Po drugie, regulacje uniwersalne i regionalne prawa międzynarodowego praw człowieka tworzą komplementarny system ochrony osób pozbawionych wolności, składający się z norm prawnie wiążących oraz norm prawa miękkiego (*soft law*). Należy zauważyć, że w zakresie określenia standardów traktowania osób pozbawionych wolności szczególne znaczenie mają konwencje dotyczące zakazu tortur oraz niewiążące standardy penitencjarne

Po trzecie, osobom pozbawionym wolności przysługują następujące prawa: do życia, do wolności od tortur, humanitarnego wykonania kary więzienia, do komunikacji ze światem zewnętrznym, do praktyk religijnych, zawierania małżeństwa oraz udziału w wyborach, a także gwarancje procesowe wynikające z prawa do legalnego pozbawienia wolności i prawa do sądu. Międzynarodowe konwencje ochrony praw człowieka formułują powyższe prawa w sposób nazbyt ogólny, dlatego istotną rolę w ich doprecyzowaniu odgrywają normy prawa miękkiego (*soft law*).

Po czwarte, mechanizmy ochrony praw osób pozbawionych wolności obejmują zarówno procedury sądowe, takie jak możliwość składania indywidualnych skarg do organów i sądów międzynarodowych, jak i mechanizmy pozasądowe, polegające na monitoringu warunków detencji, raportowaniu oraz wydawaniu zaleceń przez wyspecjalizowane organy międzynarodowe. W praktyce najskuteczniejsza ochrona przewidziana jest w ramach systemu ochrony praw człowieka Rady Europy, gdzie obok możliwości składania skarg indywidualnych do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka funkcjonuje również Europejski Komitet do spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu, który wizytuje miejsca detencji.

Po piąte, orzecznictwo sądów międzynarodowych, w szczególności Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, odgrywa kluczową rolę w rozwoju praw osób pozbawionych wolności oraz w wyznaczaniu standardów ich praktycznej ochrony. Analiza orzecznictwa sądów międzynarodowych pozwala zidentyfikować powtarzające się naruszenia praw jednostki, precyzować zakres obowiązków państw oraz kształtować wytyczne interpretacyjne dla prawa i praktyki penitencjarnej.

Przyjęte tezy badawcze wymagają udzielenia odpowiedzi na szereg pytań badawczych, z których najważniejsze to: Jak kształtował się uniwersalny system ochrony praw człowieka oraz regionalne systemy ochrony praw człowieka? Jakie regulacje w ramach uniwersalnego oraz regionalnych systemów ochrony praw człowieka odnoszą się do ochrony osób pozbawionych wolności? Jakie prawa materialne i proceduralne oraz w jakim zakresie, przysługują osobom pozbawionym wolności w świetle międzynarodowych standardów praw człowieka? Jakie są mechanizmy ochrony praw osób pozbawionych wolności w systemie uniwersalnym i systemach regionalnych, w jaki sposób funkcjonują oraz jaka jest ich skuteczność w ochronie praw tej grupy osób? W jakim zakresie orzecznictwo sądów

międzynarodowych wpływa na kształtowanie standardów ochrony praw osób pozbawionych?

Osiągnięciu założonych celów rozprawy podporządkowano jej treść oraz układ. Praca składa się ze wstępu oraz pięciu rozdziałów: Rozdział I „Prawa człowieka – geneza i ewolucja”, Rozdział II „Regulacje uniwersalnego i regionalnego prawa międzynarodowego praw człowieka odnoszące się do osób pozbawionych wolności”, Rozdział III „Prawa przysługujące osobom pozbawionym wolności”, Rozdział IV „Mechanizmy ochrony praw osób pozbawionych wolności”, Rozdział V „Wybrane orzecznictwo sądów międzynarodowych w sprawach osób pozbawionych wolności oraz jego wpływ na prawo i praktykę penitencjarną”, oraz zakończenia.

W pracy zastosowano metody formalno-dogmatyczną, historyczno-prawną oraz komparatystyczną. W ramach metody formalno-dogmatycznej analizie poddano źródła prawa międzynarodowego, orzecznictwo sądów międzynarodowych oraz decyzje i rekomendacje innych organów międzynarodowych odnoszące się do standardów ochrony praw osób pozbawionych wolności. Metoda historyczno-prawna posłużyła do zbadania genezy i ewolucji regulacji dotyczących ochrony osób pozbawionych wolności, natomiast metoda komparatystyczna umożliwiła porównanie rozwiązań w ramach uniwersalnego oraz regionalnych systemów ochrony praw człowieka. Tak przeprowadzona analiza pozwoliła w sposób klarowny określić istotę oraz zakres praw przysługujących osobom pozbawionym wolności, a także rolę obowiązujących regulacji w ich praktycznej realizacji. Ponadto, rozważania zostały uzupełnione przykładami z praktyki państw oraz stanowiskami prezentowanymi w doktrynie.

Analiza omawianych zagadnień została przeprowadzona w oparciu o literaturę naukową zarówno polską, jak i anglojęzyczną, co pozwoliło na wszechstronne i wieloaspektowe ujęcie problematyki. Poglądy przedstawicieli doktryny umożliwiły rzetelną ocenę obowiązujących rozwiązań prawnych, natomiast materiał źródłowy na ocenę praktycznego ich zastosowania. Przedstawienie międzynarodowych standardów ochrony praw osób pozbawionych wolności, opartych na analizie norm prawa międzynarodowego praw człowieka oraz orzecznictwa sądów międzynarodowych, pozwoliło osiągnąć założony cel pracy oraz zweryfikować postawioną tezę główną i pięć tez szczegółowych. Spostrzeżenia, uwagi oraz wnioski wynikające z przeprowadzonej analizy zostały zawarte zarówno w zakończeniu poszczególnych rozdziałów, jak i całościowo w końcowej części pracy.